

Інститут педагогіки АПН України

На правах рукопису

Кисельов Дмитро Леонідович

**ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИМИ ЗВОРОТАМИ
РОСІЙСЬКОЇ МОВИ**

13.00.02 — методика викладання (російської мови)

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-1993

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00810732 (L)

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України.

Науковий керівник - член кореспондент АПН України,
доктор педагогічних наук,
професор БІЛЯЄВ Олександр
Михайлович

Офіційні опоненти : доктор фіологічних наук, профе-
сор СЗЕРОВА Ніна Григорівна;
кандидат педагогічних наук,
доцент СУРОВА Тіна Іванівна.

Провідна організація: Тернопільський державний
педагогічний інститут.

Захист відбудеться "14" грудня 1993 р. о 15 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.32.01 в Інституті
педагогіки АПН України /252001 м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 6/

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині Інституту
педагогіки АПН України.

Автореферат розісланий "6" листопада 1993 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

БОНДАРЕНКО Н.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Практична спрямованість курсу російської мови в сучасній школі висуває на перший план розвиток мовлення учнів і збагачення їхнього словникового запасу лексичними та фразеологічними одиницями.

Найважливішим завданням курсу російської мови є, по-перше, здобуття учнями елементарної лінгвістичної освіти і, по-друге, формування у них комунікативних умінь і навичок, необхідних для нормального соціального життя та подальшої самостійної роботи над підвищенням свого інтелектуального і культурного рівня. В цьому аспекті фразеологічна робота розглядається як важливий чинник розвитку мислення учнів, підвищення культури їхнього мовлення.

Проте в теорії і практиці навчання російської мови в школах України цій проблемі не приділялось належної уваги. Тому сучасні програми і підручники з російської та української мов не передбачають систематичної роботи над фразеологічним матеріалом.

Результати констатувачого зрізу дозволяють твердити, що багато учнів не володіють фразеологічними уміньми і навичками, не можуть розкрити смислового значення фразеологічних одиниць /49% респондентів/, допускають перекручення їх структури, не мають достатнього уявлення про граматичну будову фразеологічних одиниць /35%/, не можуть встановити стилістичну приналежність фразеологізмів /32%/. У мовленні учні рідко вживають фразеологічні звороти, переважно розмовні та побутові, при цьому допускають велику кількість мовленнєвих і граматичних помилок.

В останні десятиліття зросла увага методистів до питань лінгводидактичного забезпечення змісту і форм роботи з учнями в

процесі вивчення фразеологічного матеріалу. Проте навчання фразеології і збагачення мовлення учнів на різних етапах мовної освіти в школі не було предметом спеціального дослідження, що негативно позначалося на рівні усного і писемного мовлення учнів. Виникла настійна потреба поглибленого вивчення цієї проблеми, зокрема розробки фразеологічного мінімуму, планування і створення спеціального комплексу тренувальних вправ, які впроваджуються в практику викладання протягом всього навчального року, що дозволяє сформувати в учнів фразеологічні поняття та комунікативні вміння і навички, збагатити їхнє мовлення фразеологізмами, актуалізувати й закріпити набуті знання.

Об'єкт дослідження: процес навчання російської мови як рідної в 5-6 класах середньої школи.

Предметом дослідження є методика збагачення мовлення учнів фразеологізмами.

Мета роботи полягає, по-перше, у визначенні і методичному обґрунтуванні орієнтовного фразеологічного мінімуму мовлення учнів 5-6 класів шкіл України з російською мовою навчання; по-друге, у створенні науково обґрунтованої та експериментально перевіреної системи роботи над фразеологічним матеріалом у процесі вивчення розділів курсу російської мови.

У дослідженні перевірялася гіпотеза: ефективність фразеологічної роботи на уроках російської мови в середній школі підвищиться, якщо її підпорядкувати закономірностям системного функціонування фразеологічних зворотів у мовленні учнів, багатоглибинній взаємодії фразеологічних зворотів з одиницями інших рівнів мовної системи.

Для реалізації визначеної мети та перевірки вірогідності гіпотези поставлено такі завдання:

1. Визначити статус фразеологізмів у системі одиниць мови, проведення порівняльного аналізу російської та української фразеологічних систем з методичною метою.

2. Вивчити погляди, підходи методистів минулого до проблеми збагачення мовлення учнів фразеологізмами і роботи над фразеологією в школі.

3. Проаналізувати сучасну практику роботи над фразеологічним матеріалом у загальноосвітній школі.

4. Визначити критерії відбору і склад орієнтовного фразеологічного мінімуму російської мови для 5-6 класів.

5. Обґрунтувати методичні принципи фразеологічної роботи в школі, способи семантизації, презентації фразеологічного матеріалу.

6. Створити систему фразеологічної роботи в процесі вивчення російської мови як рідної в 5-6 класах.

7. Перевірити ефективність пропонованої методики.

Методологічною основою дослідження є положення діалектики про суспільну природу мови та її зв'язки з розумовою діяльністю людини.

Для реалізації поставлених завдань і перевірки висунутої гіпотези використані такі методи дослідження:

1. Вивчення педагогічної, методичної, психологічної, лінгвістичної літератури з проблеми дослідження, теоретичне осмислення передового досвіду роботи вчителів російської мови.

2. Аналіз програм, підручників, навчальних посібників з російської мови.

3. Аналіз усних і письмових робіт учнів 5-6 класів.
4. Ціле спрямоване методичне спостереження /вдвідування уроків, вищечення шкільної документації, конспектів уроків/.
5. Констатувчі зрізи і дослідне назмання.
6. Статистична обробка отриманих даних.

Наукова новизна і теоретичне значення роботи полягаєть у постановці й вирішенні важливих питань теорії методики: у доборі і методичному обґрунтуванні орієнтовного фразеологічного мінімуму учнів 5-6 класів та створенні системи фразеологічної роботи в школах з російською мовою навчання.

Практична значущість роботи полягає у використанні орієнтовного фразеологічного мінімуму учнів і запропонованої методики в практиці викладання російської мови у школах України, а також у можливості використання результатів дослідження в програмах та навчальних посібниках. Основні положення і висновки з проблемного дослідження можуть бути використані у викладанні курсу "Методика російської мови".

Апробація роботи проводилась у вигляді наукових доповідей і повідомлень на звітних конференціях Українського педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, засіданнях лабораторії навчання української і російської мов Інституту педагогіки АПН України /1991-1992 рр./, на науково-практичних конференціях лінгвістів і методистів /Черкаси, Мінськ, Київ, 1991-1993 рр./.

На захист виносятьс такі основні положення:

- використання міжривневої лінгвістичної природи фразеологізмів ефективно при вивченні всіх розділів курсу російської мови;
- використання фразеологічного матеріалу, який увійшов до

орієнтовного фразеологічного мінімуму для учнів 5-10 класів шкіл з російською мовою навчання, забезпечить повноцінне спілкування російською мовою, збагатить і розширить лексико-фразеологічний запас учнів, сприятиме розумінню художніх особливостей літературних творів, які вивчаються.

Реалізація роботи: Результати дисертаційного дослідження впроваджувалися в навчальний процес шкіл шести міст Києва, Вінниці, Вінницької області, а також під час читання спецкурсу "Методика фразеологічної роботи" у Вінницькому обласному інституті післядипломної підготовки вчителів /1991-1992 навч. рік/, у практиці викладання дисертанта в середній школі № 27 м. Вінниці та на філологічному факультеті Українського педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Дисертація складається з вступу, трьох глав, висновків, списку основної використаної літератури та додатка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступній частині обґрунтовується актуальність проблеми, визначається об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження, його наукова новизна, теоретична і практична значущість, формулюються основні положення, які виносяться на захист.

Перша глава - "Лінгвістичні основи проблеми збагачення мовлення учнів фразеологізмами" - складається з трьох розділів.

У першому розділі розглядається суть поняття "фразеологічний зворот". Необхідним елементом дослідження стало лінгвістичне обґрунтування навчального матеріалу, тобто відбір теоретичних відомостей, якими визначається зміст фразеологічної роботи в школі.

Фразеологія вивчається в школі як підсистема лексико-семантичної системи мови. Розвиток науки про мову здосконалив методику, до курсу шкільного викладання запроваджується те нове, що отримало визнання в лінгвістиці.

Фразеологічний склад мови носить системний характер і не є простою сумою ізольованих одне від одного фразеологізмів та їхніх мовних значень. Системні стосунки передбачають взаємозв'язок, взаємозалежність, протиставлення одиниць мови, зокрема фразеологізмів, як усередині даної підсистеми, так і стосовно інших одиниць системи мови.

Центральною проблемою у вивченні фразеології є визначення фразеологічної одиниці, її диференційних рис, аналіз фразеологічної системи мови.

У сучасній лінгвістиці визначаються кілька точок зору в питанні про визначення фразеологізму.

Під фразеологічним зворотом ми розуміємо відносно стійке, репродуктивне, нерідко експресивне сполучення слів, яке має цілісне значення і характеризується рядом суттєвих ознак, серед яких, поряд із стійкістю, відтворваністю, семантичною цілісністю, виділяються ознаки:

- нарізнооформленості компонентів;
- синтаксичної нерозкладності;
- варіативності.

У мовознавстві фразеологічні одиниці класифікуються по-різному: за ступенем семантичної злитості компонентів, за співвідношеннями з частинами мови, за структурно-граматичними різновидами, за стилістичним забарвленням, за джерелом походження. Ці класифікації мають безпосереднє значення в роботі над фразео-

логічними зворотами в середній школі.

У другому розділі розглядається проблема порівняльного вивчення російської та української фразеологічних систем з навчальною метою.

Інтерес до російсько-українських фразеологічних співвідношень можна пояснити як загальнопізнавальними, так і власне методичними причинами. В пізнавальному відношенні такий аналіз дає розуміння історико-етнічного потенціалу, закладеного в образну будову обох мов. У власне методичному відношенні необхідність проведення порівняльного аналізу російської та української фразеології викликана зростаючою увагою до культури мовлення учнів. Осмислення російсько-українських фразеологічних відповідностей необхідне тому, що носії мов часто допускають помилки у вживанні фразеологічних зворотів.

Аналіз російської та української фразеологічних систем дозволяє виділити широкий пласт зворотів, які є схожими в смислового плану для обох мов /серед них виділяються звороти однакових і різних структур, тотожних і різних за смисловими, структурними, стилістичними характеристиками, за здатністю до варіативності/. Порівняймо: верный себе - вірний собі; коломенская верста - чугуївська /пирятинська/ верста; сущее наказание - справжня морока.

Поряд із зворотами, які мають еквіваленти в іншій мові, виділяються звороти, смислове значення яких передається відповідно за допомогою синонімів /слів або вільних слєвосполучень/: призывать в свидетели - свідчитися; одурачивать - пускати оману; держать руки по швам - стояти струнко.

Використання елементів порівняльного вивчення російських і українських фразеологізмів дозволить учителеві визначити типові помилки в смисловому, стилістичному і граматичному вживанні фразеологізмів у мовленні учнів.

У третьому розділі розглядається історія і сучасний стан питання про збагачення мовлення учнів фразеологізмами та проведення фразеологічної роботи в школі.

Огляд спеціальної літератури з проблеми показує, що в історії методики накопичено цінний матеріал, який являє інтерес для навчання фразеології на сучасному етапі.

З часів М.В.Ломоносова філологи, методисти та вчителі рекомендували збирати фразеологізми та систематизувати їх з навчальною метою.

Ф.І.Буслав, І.І.Срезневський, К.Д.Ушинський зосереджували свою увагу на прислів'ях та приказках, "крилатих виразах".

Н.К.Кульман вперше використовує у ролі методичному прийому елементи лексико-фразеологічного розбору тексту. На думку К.Б.Бархіна, К.С.Ієтріної, спостереження над фразеологізмами потрібно проводити в стилістичному та історико-літературному плані.

Методичні погляди минулого знаходять відображення в сучасних шкільних програмах з російської мови та літератури.

Активізація теоретичного осмислення фразеології з середини 40-х років до цього часу зумовила появу цілого ряду монографічних робіт з проблеми навчання фразеології, написання розділів у посібниках для вчителів і студентів, появу наукових статей, проведення дисертаційних досліджень. Роботи А.М.Шанського, А.Т.Баранова, С.Г.Газріна, В.Д.Жуєнка, О.О.Бистрової та інших

визначили спеціальні методики лексико-фразеологічної роботи як розділу російської лінгводидактики, стимулювали розвиток навчальної фразеології.

Серед актуальних проблем методики фразеологічної роботи в сучасній школі можна виділити:

- збагачення мовлення учнів фразеологізмами під час вивчення російської мови та літератури;
- створення ефективних систем навчання російської мови, які передбачають постійну роботу над фразеологією;
- визначення методів і форм позакласної, гурткової, факультативної роботи з російської та української фразеології в школі.

Друга глава - "Визначення орієнтовного фразеологічного мінімуму російської мови для учнів 5-6 класів" - складається з трьох розділів.

У першому визначаються мета і критерії добору орієнтовного фразеологічного мінімуму російської мови для учнів 5-6 класів, аналізуються чинні підручники, програми, методична література з цього питання.

Основною метою визначення орієнтовного фразеологічного мінімуму /ФМ/ є виділення комунікативно значущого списку призначених для продуктивного засвоєння фразеологізмів. Розроблений мінімум сприятиме вирішенню таких завдань:

- забезпечить повноцінне спілкування в усній і письмовій формах;
- забезпечить розуміння і засвоєння літературних творів, які вивчаються у школі.

Аналіз чинних підручників і навчальних посібників показує,

що їхній зміст часто передбачає епізодичну роботу з фразеологізмами.

При визначенні фразеологічного мінімуму використовувалася досвід сучасної фразеографії. Визначено критерії, джерела і склад орієнтовного ФМ, куди увійшло 160 фразеологізмів-ініом, засвоєння яких розраховано на 2 навчальних роки /5-6 класи/.

Мінімум складений на основі таких критеріїв:

- комунікативної цінності і семантико-тематичної зумовленості;
- подання фразеологічної мікросистеми;
- первинного прирощення навчального матеріалу;
- частотності вживання фразеологізмів у двомовних мінімуму;
- стилістичного розрізнення;
- наявності еквівалента української мови.

Джерелами ФМ стали:

1. Чинні підручники, дидактичні матеріали з російської та української мов для шкіл України.

2. Тексти художніх літературних творів, які визначаються в 5-6 класах середньої школи.

3. Навчальні енциклопедичні та філологічні словники для школярів.

З урахуванням походження до ФМ увійшли:

1. Фразеологізми, що є схожими для сучасних російської та української мов, серед яких виділяються:

а/ фразеологічні звороти, утворені в результаті метафоричного переосмислення вільних словосполучень, напр., бабушкины сказки - сон рябої /білої/ кобили; задирать нос - гнути кирпу;

б/ фразеологізми, запозичені із старослов'янської, біблійської, античної канчи: яблуко раздора - яблуко незгоди; святая святых - свята святих;

в/ метафоризовані фразеологізми, які втратили зв'язок з первісним джерелом і стали загальноживаними: а ларчик просто открывался - а скринька не була замкнена;

г/ фразеологізми-кальки з сучасних європейських мов: не в своей тарелке - не в гуморі, не в своїй тарілці /фр./; смотреть сквозь пальцы - дивитися крізь пальці /нім./.

2. Фразеологізми російської мови, які не мають фразеологічних еквівалентів у сучасній українській мові: битый час - цілу /цілісіньку/ годину; во все лопатки - щодуху.

Запропонований список фразеологічних зворотів був підданий у 1990-1991, 1991-1992 навчальних роках анкетуванню 200 вчителів-практиків і отримав позитивну оцінку. Мінімум має комунікативну спрямованість і створє умови для проведення констатуючого і навчального експериментів.

У другому розділі обгрунтовано лінгвістичні /семантико-граматичні/ характеристики фразеологізмів, які звійшли до складу орієнтовного ЗМ, що розкриває зміст фразеологічної роботи в курсі російської мови.

Відрізнєна лінгвістична природа фразеологізмів, їх здатність у функціональному плані зближуватися зі словами, а в формальному - з словосполученнями і реченнями створє можливість для систематизації проведення фразеологічної роботи під час вивчення розділів і аспектів програми з російської мови для 5-6 класів: лексики, словотворення, морфології, стилістики і розвитку мовлення.

У третьому розділі розглядається принципи організації роботи над фразеологічним матеріалом, його презентація і семантизація.

Лінгвістична багатоплановість фразеологізмів дає змогу охопити 4 аспекти у фразеологічній роботі: тематичний, парадигматичний, стилістичний, пізнавально-історичний.

З урахуванням основних напрямів виділено методичні принципи роботи над фразеологічним матеріалом у школі:

- екстралінгвістичний;
- парадигматико-синтагматичний;
- тематико-функціональний;
- зв'язок фразеології з вивченням граматики, орфографії;
- зв'язок фразеології з літературою, історією, світовою культурою.

Під презентацією навчального фразеологічного матеріалу ми розуміємо умови /навчальні обставини/ використання фразеологізмів при вивченні розділів курсу.

У відповідності з чинною програмою у 5-6 класах доцільне використання фразеологізмів у процесі вивчення таких розділів і тем:

- Лексика і фразеологія.
- Повторення. Словосполучення. Речення.
- Іменник. Загальне значення. Рід. Число. Відмінок. Правопис.
- Прикметник. Розряди прикметників. Коротка і повна форма. Правопис.
- Числівник. Правопис. Відмінювання
- Займенник. Розряди займенників.
- Дієслово. Значення. Дієвідміни. Види дієслів. Способи. Правопис.

- питання розвитку мовлення.

Семантизація є важливим аспектом роботи з розвитку і збагачення мовлення учнів лексичними і фразеологічними одиницями. Під способом семантизації ми розуміємо прийоми визначення смислового значення фразеологізмів. Серед цих способів: власне-семантичний, синонімічний, підбір еквівалента іншої мови, наочного показу ситуації, контекстуальний, самостійної роботи з підручниками і навчальними фразеологічними словниками. В процесі дослідження 200 учителів-практиків були проанкетовані з питань змісту і типології семантизації навчального матеріалу. Аналіз анкетування показував, що при визначенні конкретного способу семантизації для конкретного фразеологізму необхідне врахування особливостей надслівної семантики.

У третій главі - "Дослідне навчання за пропонуваною методикою" - описано його зміст, організацію та результати.

Перший розділ присвячений визначенню завдань і змісту експерименту. Дослідне навчання проводилося протягом трьох років /1990-1993 рр./ і проходило такі етапи:

1. Цілеспрямоване методичне спостереження за навчальною діяльністю учителів і учнів. Результати дослідження дозволили відпрацювати гіпотезу дослідження.

2. Для перевірки ефективності традиційної методики роботи над фразеологічним матеріалом і з метою підтвердження висунутої гіпотези було проведено констатувачий зріз.

3. На основі результатів констатувачого зрізу, а також з метою підтвердження висунутої гіпотези запропоновано вдосконалену методику роботи над збагаченням мовлення учнів фразеологізмами і формуванням у них комунікативно необхідних фразеологічних

умінь і навичок.

Методичне спостереження дозволило зробити висновки про те, що питанням фразеології в школі не приділяють достатньої уваги: не завжди враховуються різноманітні мовні характеристики фразеологізмів, зв'язки вивчення фразеології з вивченням граматики, стилістики, культури мовлення та орфографії. Методичне спостереження дозволило відпрацювати гіпотезу дослідження.

Метою констатуючого зрізу було:

1. Визначення рівня оволодіння учнями фразеологічними змінними і навичками.
2. Визначення здатності учнів вживати фразеологізми в усному мовленні і на письмі.
3. Накопичення результатів та інформації для проведення дослідного навчання.

Характер завдань констатуючого зрізу визначався вимогами шкільної програми.

Констатуючий зріз дозволив зробити висновок про те, що традиційна методика лише частково забезпечує оволодіння комунікативними фразеологічними змінними і навичками, необхідними для нормального спілкування і розуміння художніх особливостей літературних творів, які вивчаються у школі. В результаті кількісного і якісного аналізу визначено найбільш типові причини фразеологічних помилок і недоліків у мовленні учнів.

У другому розділі розглядаються зміст і організація педагогічного експерименту, метою якого було створення науково обгрунтованої методики розвитку комунікативно необхідних фразеологічних умінь та навичок у процесі вивчення курсу російської мови у 5-6 класах.

Запропонована методика включає в себе позитивний потенціал, яким володіє традиційна методика. Проте в основу її створення покладено, поряд з іншими принципами, важливий лінгво-дидактичний принцип диференціації явищ мови, який передбачає формування в учнів елементарних знань основ науки про мову, розрізнення і лінгвістичний коментар усіх різноманітних проявів мовної природи фразеологізмів.

Ця методика має пізнавальну і практичну мету.

Практична мета - формування в учнів умінь та навичок з фразеології, збагачення їхнього мовлення фразеологічними зворотами.

Пізнавальна мета - сформувати в учнів погляд на фразеологічну систему як частину цілісної мовної системи, познайомити їх із закономірностями функціонування фразеологічних одиниць у мові /мовленні/.

Методика передбачає навчально-тренувальну роботу в 5-6 класах у процесі вивчення курсу російської мови. Учня експериментальних класів було запропоновано навчально-тренувальні вправи трьох підсистем /репродуктивної, рецептивної, творчої/.

Вправи I підсистеми проводилися на початковому етапі навчання фразеології. При цьому висувалися такі навчально-тренувальні завдання: пояснення смислових значень зворотів, заміна виділених слів фразеологічними синонімами, спостереження і розрізнення фразеологічних синонімів, паронімів, омонімів, підбір еквівалентів української мови.

Вправи II підсистеми були спрямовані на засвоєння морфологічної форми і синтаксичної будови фразеологізмів. Вони проводилися як на уроках з фразеології, так і в процесі вивчення інших роз-

ділів курсу /морфології частин мови/.

Вправи III підсистеми зорієнтовані на формування комунікативних фразеологічних умінь та навичок на основі лексико-синтаксичної сполучуваності, а також визначення функціонально-стилістичної приналежності фразеологізмів. До цієї підсистеми ввійшли вправи на підстановку фразеологізмів у контекст і визначення стилістичного забарвлення фразеологізмів, написання творів-мініатюр з використанням фразеологічних зворотів.

Було розроблено і втілено в практику шкільного навчання спеціальні уроки з фразеології: "Фразеологічні звороти як одиниці мови" і "Значення та вживання фразеологізмів у мовленні".

Хід дослідного навчання дозволив установити деякі його особливості:

1/ Фразеологічні завдання вводяться в практику викладання протягом навчального року в процесі вивчення розділів курсу російської мови. При цьому звернення до фразеологічного матеріалу вирішує завдання ілюстрації мовних фактів і збагачення мовлення фразеологізмами.

2/ Використання фразеологізмів під час розгляду граматичних тем і питань орфографії можливе завдяки міжрівневій позиції їх у системі мовних одиниць.

3/ У процесі спостереження над граматичними поняттями продовжується робота над фразеологічними вміннями і навичками.

З метою перевірки правильності висунутої гіпотези й ефективності методики було проведено контрольний зріз /у контрольних та експериментальних класах/.

Аналіз учнівських робіт дозволив визначити типові помилки і недоліки:

1/ Не знають і не розуміють значення конкретних фразеологізмів.

2/ Не розуміють смислового значення фразеологізму без контексту, не вміють замінити фразеологізм словом-синонімом.

3/ Не розрізняють фразеологізми і вільні словосполучення, відчувають труднощі у визначенні синтаксичної ролі фразеологізмів.

4/ Не можуть встановити стилістичне забарвлення фразеологізму.

5/ Не можуть дібрати до російського фразеологізму відповідний за смыслом український, вдаються до перекладу кожного слова.

6/ Неправильно вживають фразеологізми у мовленні.

Аналіз результатів дослідного навчання показав, що учні експериментальних класів мають відносно кращі результати у виконанні завдань і вправа. Порівняно з учнями контрольних класів учні експериментальних класів набули більш глибокі і міцніші фразеологічні та граматичні знання, вміння і навички: встановлюють лексичні значення фразеологізмів, визначають їх синтаксичну роль у реченні та стилістичне забарвлення в тексті, правильно вживають морфологічні форми змінюваних фразеологізмів у контексті речень. У результаті виконання системи навчальних завдань з фразеології в учнів склався погляд на фразеологізм як мовну одиницю з властивими їй лінгвістичними ознаками.

У висновках формулюються основні результати дослідження.

Стержнем експериментальної роботи над збагаченням мовлення учнів фразеологізмами і розвитку комунікативно необхідних фразеологічних умінь і навичок стали такі положення:

- можливість створення ефективної методики забезпечується формальною і смисловою подібністю фразеологічних підсистем російської і української мов;

- лінгвістичною основою фразеологічної роботи є її системна спрямованість, що забезпечує вивчення смислових і граматичних ознак фразеологізмів у курсі російської мови в 5-6 класах.

У процесі дослідження отримано такі результати:

1. Збагачення фразеологічним матеріалом повинне будуватися на основі орієнтовного фразеологічного мінімуму мовлення учнів, складеного з урахуванням таких критеріїв: комунікативної цінності, семантико-тематичної обумовленості, подання фразеологічної мікросистеми, первинного прирощення матеріалу, стилістичної диференціації.

2. Робота над фразеологізмами в курсі російської мови має здійснюватися, починаючи з I по 4 класи, на всіх етапах мовної освіти в середній школі.

3. Ефективність фразеологічної роботи забезпечується застосуванням системи специфічних методів і прийомів тлумачення фразеологізмів, їхнього граматичного забарвлення; використанням фразеологічних справ різних типів /рецептивних, репродуктивних, творчих/, які сприяють засвоєнню фразеологізмів.

4. Формування комунікативно необхідних фразеологічних умінь і навичок не є самоціллю і повинне бути спрямоване на розвиток усного та писемного мовлення учнів.

5. Дослідження підтвердило вірогідність висунутої гіпотези.

Подальші дослідження методики фразеологічної роботи в школі можуть бути спрямовані на вивчення процесу збагачення мовлен-

ня учнів старших класів фразеологізмами російської мови.

Основний зміст дисертації висвітлено в таких публікаціях:

1. Фразеологізм на уроке //Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины, 1992. - У I. - С.62-64.
2. Порівняльний аналіз російської та української фразеології в школі //Проблеми порівняльної семантики споріднених мов: Тези доповідей республіканської наукової конференції. - Черкаси, 1992. - С.199-200.
3. К вопросу о системном изучении фразеологических единиц в школьном курсе русского языка //Проблеми изучения и преподавания русского языка в школах и вузах республики: Тезисы докладов научно-методической конференции. - Минск, 1992. - С.126-130.
4. Вивчення фразеології рідної мови як елемент духовного розвитку школярів у сучасній школі //Вивчення рідної мови і духовний розвиток особистості молодшого школяра в оновленій національній школі: Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції. - Умень, 1992. - С.48-49.
5. Психологічні та лінгводидактичні особливості вивчення фразеології мови в педагогічному інституті і школі //Шляхи і методи підготовки вчителя української мови та літератури на сучасному етапі: Тези доповідей всеукраїнської наукової конференції. - Херсон, 1992. - С.65-65.
6. Робота над збагаченням мовлення учнів фразеологізмами при вивченні прикметника //Викладання вузівського і шкільного курсів мови та літератури в умовах національного відродження України: Тези доповідей міжвузівської наукової конференції. - Київ, 1992. - С.152-154.

Д. Кисельов

466/016

4825453
AV 28.483